REVISTA
DEL
CENTRE DE LECTURA

ANY V. REUS, 1.er DE JUNY DE 1924 NUM. 105.

DEL REUS VUITCENTISTA

IX

LA TRANSFORMACIÓ DE LA INDÚSTRIA

D'entre tots els aconteixements que en l'ordre social i econòmic registra la Història de la Humanitat, no n'hi ha cap que marqui una evolució tan intensa i ràpida com la que produí el gran Watt amb l'aplicació industrial de la màquina de vapor. Abans de la màquina de vapor, els pobles eren organismes momificats que vegetaven mansament, sense inquietuts ni aspiracions que'ls induissin a canviar la seva estructura, ni necessitats que'ls obliguessin a mourers del trillat camí de la rutina, que venien seguint d'esma totes les generacions; emprò va ésser sobrer el reactiu del nou invent, per a que, despertant l'entranya viva de la societat, es produís al món la marevella d'una transformació tan radical com profonda en tots els nuclis urbans que per la seva situació topogràfica es trobaven afectats per les noves corrents vitals que l'immortal inventor va escampar per damunt de la terra. Aquesta transformació amb tot i produir-se amb rapidesa, va tenir els seus lògics periodes de desenrotllament, periodes que'ls homes avençats del segle XIX van poguer seguir amb creixent admiració i propulsar amb entusiasme mai igualat, vencent poc a poc els obstacles que'ls interessos creats agombalaven al pas del progrés que, vulgue's que no, se veia obligat a frenar la seva marxa. Això va fer que nosaltres poguessim ésser espectadors de la transició entre lo vell i lo nou, entre el Reus del 1890, i'l Reus actual, que posseeix totes les característiques dels pobles que saben assimilar-se als fruits de tot avenç.

Nosaltres, en aquests moments en que pujant vida amunt, girem l'esguard enrera per a refrescar el nostre esperit amb l'aigua clara del record, entre la boirina teixida per quaranta anys, hi veiem aquell Reus amb ressabis de poble rural. Els ravals no estaven empedrats, i com que per ésser perllongació de les carreteres el trànsit de carros de carga hi era més abundant enca-

ra que avui, en temps de secada eran depòsits de pols i en dies de pluja, bassals de fang en els que s'hi amarraven els veïcles que s'aventuraven a passar-hi. Si les principals vies de la població tenien aquest aspecte, calculi el llegidor el que havien d'oferir els carrers forans! Llevat dels de Monterols, Galanes, Jesús, de la Mar, Plaça de la Constitució i de la Font, que estaven pavimentats amb lloses que les llantes dels carros arribaven a partir,—tan fondes eren les roderes—tots els carrers estaven sense empedrar; molts d'ells ni andanes tenien. Les cases totes, sense excepció, llensaven per mitjà de canals o de tortugades, les aigues de pluja que corrien al seu albir, convertint les vies urbanes en abundoses rieres. La il·luminació per mitjà del gas anava extenent-se poc a poc substituint als gresols de petroli que cuidaven els *serenos*, funcionaris municipals que, mentre estaven en servei, tenien també al llur càrrec el cantar les hores i l'estat del temps.

Encara que Reus comencés a sentir la influència del ferro-carril de Lleida a Tarragona, i'l de Barcelona, que tot just arribava a la nostra població, no havia minvat gran cosa el moviment dels traginers que acudien al nostre mercat a portar-hi els fruits de pròximes i llunyanes comarques, en carros arrastrats per llargues rècues. El servei de viatgers entre Reus i'l Priorat, i entre Reus i altres pobles veïns, el prestaven les diligències que paraven a casa Simó, del carrer de Sant Joan, o al Hostal del Bou. Això feia que'ls hostal d'Aixemús, el ja mentat del Bou, el del Recó, el de la Sang i altres de menys categoria, fossin institucions locals veritablement famoses, en les que'l vianant hi trobava el repós i l'aliment que li era necessari, i la rialla fresca d'una mossa que tenía a orgull el portar un raig d'alegria a l'esperit del traginer fadigat per la monotonía d'un llarg viatge.

Els hostals eren l'engranatge primordial del rudimentari sistema de comerç que a Reus regía, i l'hostaler o el *matelot*, el veritable proveïdor de les fortes i respectables cases que tractaven en olis, avellanes, ametlles, blats, llanes i pells. L'ofici de *matelot*, o millor dit, de moço d'hostal, era dels més reproductius. Quasi tots els que's dedicaven a aquesta feixuga tasca eren xicots generalment procedents de les comarques lleidetanes. Vestien a tot'hora la seva brusa negra closa al coll per cordons capsats de borles, un mocador d'herbes hàbilment entortolligat al cap o una gorra vilafranquina, pantaló de vellut i espardenya de vetes. Ells treien mostra de les mercaderíes, les venien, les descarregaven als magatzems dels compradors, les pesaven en els monumentals canastrons o les mesuraven, quan es tractava de blat o líquids, i acabada la tasca acompanyaven als traginers a fer les seves compres i a cercar, després, els elements de platxeri que la ciutat els ofería. Per la seva tasca, el *matelot* cobrava comissió sobre la mercadería, i eran tan importants els seus honoraris, que quasi tots ells pogueren crear, amb el seu honrat treball, una sanejada fortuneta que han pogut llegar als seus successors els quals sense brusa ni espardenyes, sense saber lo que és portar un bot d'oli sota'l braç ni un bolic de pells a l'esquena, segueixen guanyant diners actuant de comissionistes a la moderna i regentant les fondes i «hotels» en que han quedat convertits els vells hostals de les truculentas llegendes.

Com que la missió del traginer no consistía simplement en baixar mercaderíes sinó també en marxar amb el carro carregat dels diversos articles i efectes que'ls pobles rurals necessitaven, el comerç detallista de Reus tenía tanta o més importància que no te avui malgrat les botigues no oferissin l'actual aspecte de riquesa. Una de les branques del comerç detallista que's trobava més en voga, era'l de la pesca salada. Com que als traginers no'ls hi era avinent el carregar «cascos» sencers d'arengades, en compraven quantitats petites que s'estivaven curosament en senalles, i'l comprador, per a tenir la garantia de que li

donaven la quantitat convinguda, exigía la intervenció d'un comptador d'arengades, tasca que constituía una professió u ofici, avui desaparegut per complert. Un dels comptadors d'arengades més populars i prestigioses, era el Solanes, home de grans simpaties entre la gent de Reus, i cuiner honorari de totes les colles de polítics liberals quan anaven al camp a fer tiberis.

Com que'ls foraster que'ns visitaven necessariament tenien de fer nit a Reus, els tuguris de tota mena, cafès concerts, tavernes, cases de joc, etc., gaudien de vida pròspera. El Cafè del Comerç, establert a la Plaça de Prim; els de la Música i Central, al Raval de Santa Anna; el del Sol, al carrer de Vallroquetes, i altres amagats pels carrers forans, tenien el seu petit escenari on les *flamenques* lluien les seves habilitats líriques i coreogràfiques, i la seva taula de joc on s'hi buidaven les bosses dels traginers. Aquests establiments eren refugi de tauls i jugadors d'ofici que tot sovint trencaven el ritme de la vida ciutadana amb les estridències de les seves baralles.

Contrastant amb aquest aspecte, s'oïa per arreu on passessiu la cadència harmoniosa dels telers de mà que, amb el rítmic va i ve de la llençadora, cantaven la cançó del treball.

La indústria del teixit manual havía sigut tan important a Reus, que malgrat les aventatges de la maquinaria textil establerta ja en algunes fàbricas locals, a darreries del segle XIX encara hi havía vells velers que seguien teixint en els arcaics telers hermoses teles de seda o grosseres peces de borràs. Encara eren legió els que en els anys de la nostra infantesa el dissabte anaven a tallar pessa a casa del fabricant per compte del qual treballaven, i el dilluns a fer el «suquet» a fora.

El dels valers era un estament en el que hi predominava la gent de bon humor afanyosa d'enjoïar la seva vida amb tiberis de bou en romesco, celebrats sota l'ombra d'un garrofer pompós i amenitzats amb cançons i rialles. Entre'ls més aixelebrats i originals volem recordar a un petit fabricant de mocadors blaus establert al carrer d'Alegre que per a fer pública ostentació dels seus ideals polítics feu pintar, a la façana de casa seva, un monumental retrat eqüestre de Garibaldi, amb un rètol a sota que ostentava el nom del fabricant, en els següents termes: «Joan Vila Garibaldí». Vint anys enrera encara s'endevinava la pintura del retrat entre la patina del temps i els esborrancs del lluït.

Els sabaters i pajesos també lligaven la festa del diumenge amb el dilluns, per a profit dels taverners i dels fabricants d'anissat i d'orlanda, (Holanda?) begudes a les que eren molt aficionats els bevedors de l'època.

Era també força important la indústria del cànem. Demés dels espardenyers que treballaven a les botigues establertes principalment al carrer de Donotea, existien diverses platges de corders. En cada platja hi havia set o vuit «rodes», que'ls aprenents feien giravoltar quasi d'esma, mentre els filadors, amb el manat de cànem entortolligat al cos a tall de faixa, caminant cul enrera, anaven filant els brins, soportant resignament la roentor del sol o les inclemencies del fred. La aristocràcia del corders la canstituïa el Sr. Pubillet, aquell passamaner de tan expléndida figura que semblava una ampliació de la del Rei Amadeu, establert al carrer de Monterols. El Sr. Pubillet tenía el seu taller al bell mig del carreró del Vidre, que llavors feia cul de sac. Dematí i tarda, hivern e istiu, alli l'hauríeu trobat amb la seva roda, el seu torn, o les seves devanadores, construint els seus cordons de seda i les seves borles d'or o plata fina. L'ofici de corder, com el de passamaner, era cerimoniòs, pausat, metòdic. Els filadors, talment semblaven orats passejant inconscients. En canvi els claveters eren el comble de la activitat i el moviment. De claveters n'hi havia a tot arreu, però el seu centre, la seva barriada, era el carrer dels Hostalets en el que a tot hora

s'hi oïa l'alegre dringar frisós dels martells damunt l'enclusa. La tasca del claveter era bellugadissa, febrosa, adelerada, d'una vivasitat meravellosa, d'una agilitat admirable. En la tenebrosa botiga s'hi ovirava la taca roja de la fornal; el «manxego», manxant amb el peu ficat a l'anella de la cadena de la manxa, jugava a la porta amb altres xicots; el claveter treia, roenta del foc, la vareta, de ferro; amb el martell, nerviosament, hi pegava quatre cops justos sobre l'enclusa fent sorgir rajos d'espurnes més brillants que les dels focs d'artifici; aprimada aixi d'un cap, la vareta era introduïda a un forat de la mateixa enclusa, i tallada a la mida convenient, amb un sol cop de martell s'embotia forat endins prenent la forma d'un clau amb bona punxa i ampla cabota. Un cop sota l'enclusa per a fer bótre el clau, i altra vegada la vareta al foc per a pendre'n un'altra ja roenta i així, seguit, seguit, amb vibració ni un instant interrompuda, el claveter al cap de la jornada feia centenars de claus de totes mides i formes.

Els serradors constituïen també una nota típica. Encavallaven al mig del carrer una corpulenta soca, l'un cap en l'aire i l'altre descansant a terra. Un dels serradors se mantenia al cim en equilibri empunyant un mànec de la serra, mentre el company a pleu plà estirava per l'altre extrem, preparant així la fusta per a la construcció.

Els xocolaters no poden tampoc ésser oblidats en aquesta ullada retrospectiva, ja que la seva indústria era de les més acreditades i prestigioses de la localitat. De fabricants de xocolata n'hi havia bastants. A part del més important que era el Sr. Macaya, hi havia el Sr. Giol, al Raval de Santa Anna; el Sr. Savé, al carrer de Donotea, en Pere Oliva, al de les Galanes; el Sr. Francesc, al de la Merceria; altre quin nom no recordo al de la Galera, altre al de Jesús, i el Sr. Roc Guardiola, al de la Mar. D'entre tots ells, aquest era el més típic, el més representatiu, el més caracteritzat del gremi. A la seva fabriqueta hi feien tertulia tots els capellans de la esglesia de Sant Pere i totes les beates de Reus. Relligiòs com cap altre, el Sr. Roc era l'expenedor de les butlles, i en l'època quaresmal la seva botiga era un rusc de gent que anava a proveïr-se del sagrat privilegi, cessant aquells dies el rítmic repicar dels calaixos on se depositava el xocolata al sortir del molí, i on devia pendre la forma de rajola en que era servida als compradors. La música que feien dels xacolaters, sacudint los calaixos, com la dels velers donant moviment als telers de mà, els que l'han oïda no l'escoltaran mai més, com tampoc escoltaran els crits dels adoba cossis i ribells i dels estanya paelles. Tot això i moltes altres coses han mort a l'empenta formidable del progrès industrial que constantment va laborant com obeïnt a un ideal de perfecció mai assolida. Ahir el vapor, avui l'electricitat i demà potser altra força actualment ignorada, han contribuit, contribuiexen i contribuiran al benestar econòmic dels homes i però els qui no tinguin l'ànima atuida sota'l pés de les ambicions de plaers materials, giraran sempre, com girem nosaltres, l'esguard enrera, per a trobar en el passat el conçol espiritual que'l present no'ns ofereix.

PERE CAVALLÉ